

DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2020-68-12>
УДК 339.13

Коваленко Н.В.

кандидат економічних наук, доцент,
Національний авіаційний університет

Шмаровоз Д.С.

студентка,
Національний авіаційний університет

Kovalenko Natalia, Shmarovoz Daryna

National Aviation University

АНАЛІЗ СТАНУ ГЛОБАЛЬНОГО РИНКУ НАФТИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

ANALYSIS OF THE CURRENT STATE OF THE GLOBAL OIL MARKET

На сучасному етапі розвитку економіки нафта займає важливе місце. Сьогодні вона є ключовим енергоносієм на ринку. Ця мінеральна сировина буває різних видів і сортів, а продуктами переробки нафти є різні корисні продукти, у результаті чого ціна нафти – вкрай нестабільне поняття, яке характеризує рівень світового економічного розвитку. Будь-яка зміна цін на нафту впливає не тільки на зовнішню, а й на внутрішню політику в країнах. Тож для всіх країн світу важливий практичний інтерес представляє розвиток світових ринків енергоресурсів, тому майже не залишилося жодної країни, яка б не була залучена у світову торгівлю ними. У статті висвітлено загальні характеристики глобального ринку нафти, його основні складники (фізичний та фінансовий). Проаналізовано обсяги запасів нафти по країнах, динаміку цін. Визначено нагальні проблеми ринку нафти.

Ключові слова: нафта, нафтопродукти, світовий ринок нафти, фізичний та фінансовий складник, товарно-сировинні біржі, світові запаси нафти.

На современном этапе развития экономики нефть занимает крайне значимое место. Она остается главным топливом для мировой экономики. Это минеральное сырье имеет разные виды и сорта, а продуктами переработки нефти являются различные полезные продукты, в результате чего цена нефти – нестабильное понятие, которое характеризует уровень мирового экономического развития. Любое изменение цен на нефть влияет не только на внешнюю, но и на внутреннюю политику в странах. Для всех стран мира важный практический интерес представляет развитие мировых рынков энергоресурсов,

поэтому фактически не осталось ни одной страны, которая бы не была втянута в торговлю ими. В статье рассмотрены общие характеристики глобального рынка нефти, его основные составляющие (физическая и финансовая). Проанализированы объемы запасов нефти по странам, динамика цен. Определены актуальные проблемы рынка нефти.

Ключевые слова: нефть, нефтепродукты, мировой рынок нефти, физическая и финансовая составляющие, товарно-сырьевые биржи, мировые запасы нефти.

At the present stage of economic development, oil occupies an important place. Oil is now a key energy source on the market. Its share in the structure of world energy consumption is about 31%, which exceeds the same figure for gas and coal, and even more so for renewable energy sources. Until 2040, this leadership of oil is likely to be maintained, although it will gradually surrender to other energy sources. This mineral raw material comes in different types and grades, and the products of oil refining are various useful products, as a result of which the price of oil is an extremely unstable concept that characterizes the level of world economic development. Any change in oil prices affects not only foreign but also domestic policies in countries. Oil is an important energy resource, but at the same time limited. Naturally, there is a long struggle for its control. Therefore, the development of world energy markets is of great practical interest for all countries of the world, so there is almost no country left that is not involved in their trade. Currently, the trend of the oil market for developing countries is an increase in consumption of raw materials, while for developed countries - rapid savings, using more environmentally friendly resources as an alternative. The problem of the development of the world oil market will be relevant in the future. This is due to the fact that it is difficult, or even impossible, to completely cover the need for energy resources with renewable energy sources. The formation of a statistical information base that identifies the main trends in the world oil market should be carried out in accordance with the principles of timeliness, reliability, relevance and international comparability of data. Thus, the question of what is the modern world oil market, what are the reserves of this energy resource and how are oil prices formed, is one of the most important problems of today. This article discusses the general characteristics of the global oil market, its main components (physical and financial). The volumes of oil reserves by countries and price dynamics are analyzed. The current problems of the oil market have been identified.

Key words: oil, petroleum products, world oil market, physical and financial component, commodity exchanges, world oil reserves.

Постановка проблеми. Сьогодні сира нафта є одним із найсучасніших та найважливіших ресурсів у повсякденному житті. Нафтова промисловість – одна з найпотужніших галузей світової економіки. Світова динаміка цін на нафту підпорядкована багатьом чинникам, основними з яких є баланс попиту та пропозиції, макроекономічна та геополітична ситуація, динаміка курсу США та умови на світових фінансових ринках.

Технологічні прориви дають змогу освоїти величезні ресурси. Зростання нетрадиційного видобутку нафти та газу в США є хорошим прикладом. Ураховуючи прогрес у видобутку нафти у США, багато аналітичних агенцій знижують свої довгострокові прогнози цін на нафту.

Водночас низка тенденцій усе ж підтримуватиме ціни на нафту в середньостроковій перспективі. Але питання, що собою являє сучасний світовий ринок нафти, його запаси, формування цін на нафторесурси, залишається досі актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом років становлення, освоєння та актуальні проблеми світового ринку нафти досліджували як вітчизняні, так і західні науковці, серед яких: І. Веремєнко, О. Зорін, В. Мазуренко, П. Перфомак, А. Ендрюс, Б. Тіппі, Ф. Браун, С. Пауелл, Н. Болдуїн, С. Просер, М. Байков, Д. Гейтлі, О. Когут, П. Фолгер, Т. Щегілова, М. Тіманн, Д. Фрітеллі, В. Шпілевський та ін.

Через тарифні війни між США та Китаєм, Росією та Саудівською Аравією, пришвидшення трансформаційних процесів, ускладнення через запаси дешевої та «чистої» нафти, нестабільність цін, світовий стан на тлі пандемії коронавірусу, екологічну ситуацію, пов'язану з видобутком та переробкою нафти, тема стану глобального ринку нафти залишається досить актуальною та потребує вивчення нових тенденцій для його розвитку.

Мета статті полягає у розгляді та аналізі стану глобального ринку нафти на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Нафта хоча й видобувається в обмеженій кількості країн, споживається повсюдно: немає такого куточка нашої планети, де б не використовувалися нафта й енергоресурси у цілому, будь то газ або продукти, вироблені із сирової нафти.

Сира нафта – це нерафінована нафта і добувнене паливо, складається вона з покладів вуглеводнів та інших органічних матеріалів і може бути перероблена для виробництва корисних продуктів, таких як бензин, дизельне паливо, нафтохімія (наприклад, пластмаси), добрива і навіть ліки. Нафта є основним і найважливішим компонентом світової економіки і має великий вплив на наше повсякденне життя, тому за нею пильно стежать економісти, бізнесмени і трейдери.

Глобальний ринок нафти являє собою конгломерат налагоджених тісних взаємозв'язків між усіма його учасниками, де кожен із них отримує вигоди від купівлі-продажу, проведених торговельних угод та страхування ризиків від можливих змін на ціни на ринку. Основними ж учасниками цього ринку є брокери, нафтові компанії, банки та фондові гравці, хеджери, споживачі нафти та нафтопродуктів [1].

Якщо розглядати учасників ринку більш детально, то їх можна сформувати в три основні групи:

1) «сім нафтових сестер» – нафтові компанії, які переважали у світовій нафтовій промисловості із середини 1940-х до 1970-х років. До складу групи входили: British Petroleum, Exxon, Gulf Oil, Mobil, Royal Dutch Shell, Chevron і Texaco. На сучасному етапі це: Saudi Aramco (Саудівська Аравія), CNPC (Китай), NIOC (Іран), «Газпром» (Росія), Petrobras (Бразилія), PDVSA (Венесуела) і Petronas (Малайзія) [2];

2) нафтові компанії, що не входять до картелю «сім нових сестер»;

3) нафтові трейдери.

Світовий ринок нафти, як і будь-який інший товарний ринок, має два основні складники – фізичний та фінансовий. Фізичний – це, насамперед, запаси нафти, дослідження та видобуток, споживання, та прямий експорт. Запаси – це оцінка кількості сирової нафти, яка знаходиться в певному економічному регіоні.

Запаси нафти повинні мати потенціал для видобутку за сучасних технологічних обмежень. Оскільки сам мінерально-сировинний ресурс є вичерпним і невідновним, існує невизначеність щодо геологічних запасів, кількості, що може бути видобута з надр.

Наукова література виділяє дві категорії запасів: доведену та недоведену. Доведені запаси – це ті, які, як очікується, підлягають відновленню (щонайменше на 90%). Недоведені – це невідновлювані ресурси, переважно через технічні, договірні чи нормативні невизначеності.

Щорічно в усьому світі виробляється понад чотири мільярди метричних тонн нафти. Майже третина цієї суми виробляється в регіоні Близького Сходу. Саудівська Аравія (ОПЕК) та Сполучені Штати є провідними світовими виробниками нафти, кожен з яких становить близько 13% загальної світової продукції. Росія є третім за величиною виробником, генеруючи понад 12% усього видобутку нафти у світі.

Нафтові та газові компанії є одними з найбільших корпорацій у всьому світі. Серед перших десяти світових компаній за доходами шість – у нафтовій галузі.

Чинниками росту ринку нафти насамперед є: зростання населення, урбанізація, механізація в Азії, збільшення витрат на дослідження та видобуток, політика ОПЕК, знецінення долара.

ОПЕК (ОPEC – Organization of the Petroleum Exporting Countries) перекладається і розшифровується як організація країн – експортерів нафти. На поточний момент до складу ОПЕК входять 14 країн: Алжир, Ангола, Венесуела, Габон, Іран, Ірак, Конго, Кувейт, Лівія, ОАЕ, Нігерія, Саудівська Аравія, Екваторіальна Гвінея, Еквадор. Сумарно ОПЕК видобуває зараз 39,3 млн барелів нафти на добу. Це 40% світового видобутку нафти. Така коаліція дає можливість координувати дії величезної кількості виробників і впливати на ринок, регулюючи ціну нафти за рахунок керування обсягами видобутку.

Однак подібні механізми регулювання в підсумку стали все менше і менше ефективними, оскільки на ринок вийшов новий великий гравець в особі США, які за 10 років фактично подвоїли свій видобуток. Пропонуючи все нові й нові обсяги нафти на ринок, США чинили тиск на ціну і дестабілізували ринок. У результаті ОПЕК змушена була зменшити обсяги видобутку, щоб стабілізувати ціни. У 2017 р. і це перестало працювати, оскільки обсяги видобутку знову заміщувалися США.

Таблиця 1

Виробництво нафти у США, Саудівській Аравії та Росії в 2016–2035 рр. (млн бар. на день)

Найбільші країни-виробники нафти	2016	2020	2035
США	12.53	11.10	9.20
Саудівська Аравія	10.25	10.60	12.30
Росія	11.17	10.00	9.00

Джерело: розраховано за даними [3]

Таблиця 2

Топ-15 країн за геологічними запасами нафти за 2020 рр.

Ранг	Країна	Доведені запаси (млн бар)	Виробництво (млн бар на рік)	Рік виснаження
1	Венесуела	300878	831,1	2380
2	Саудівська Аравія	297700	3818,1	2368
3	Іран	211600	1452,9	2163
4	Канада	169709	1336,8	2144
5	Ірак	142503	1624,8	2106
6	Кувейт	101500	1067,2	2113
7	ОАЕ	97800	1133,7	2104
8	Росія	80000	3851,3	2039
9	Лівія	48000	366,1	2149
10	Нігерія	37062	730,0	2069
11	США	35000	4439,7	2027
12	Казахстан	30000	582,2	2070
13	Китай	25620	1452,9	2035
14	Катар	25244	555,9	2063
15	Бразилія	12999	918,1	2032
	Світові запаси	1535773	29427	2077

Джерело: розраховано за даними [4]

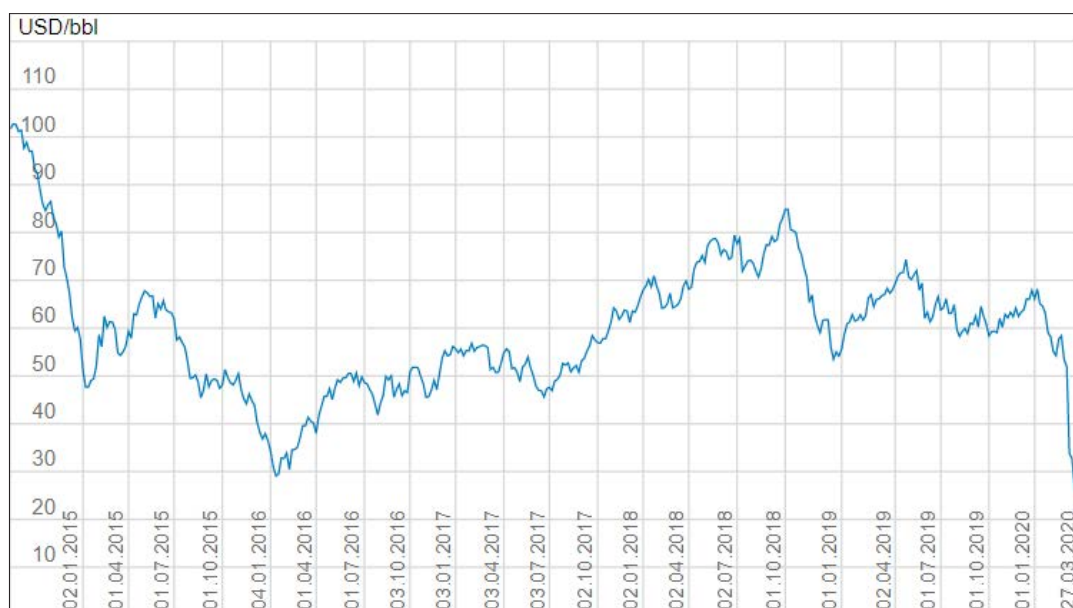

Рис. 1. Динаміка цін на нафту марки BRENT за 2015–2020 рр, USD/bbl

За даними річного звіту компанії British Petroleum, світові запаси нафти станом на 2020 р. становлять 1,5 трлн барелів, яких вистачить (за прогнозами науковців) ще приблизно на 57 років, якщо світовий видобуток нафти не зміниться відповідно до 2019 р. (табл. 2).

Проаналізувавши дані, можна сказати що основні центри запасів нафти зосереджено в трьох регіонах: Північній Америці, Південному та Центральноамериканському та на Близькому Сході. На останній припадає приблизно половини від загальносвітових. У цей регіон також входять основні країни вищезгаданої ОПЕК. За даними 2020 р., у топ-3 входять Венесуела, Саудівська Аравія та Іран.

Фінансовий бік ринку нафти являє собою механізм укладання договорів, регулювання цін та ризиків. Для цього ринку також характерне застосування строкових та безстрокових контрактів різного ступеня ризику, угоди типу спот, форвардні та ф'ючерсні контракти, свопи та опціони. Базовими вважаються спотові угоди, за якими оплата та поставка товару є негайними.

Торгівлею займається біржа нафтопродуктів, а точніше товарно-сировинна біржа. Основними світовими біржами є Нью-Йоркська товарно-сировинна біржа, Лондонська міжнародна нафтова біржа, Сінгапурська біржа (SGX), Санкт-Петербурзька міжнародна товарно-сировинна біржа. На біржах котирування застосовуються до так званих еталонних нафтових сортів:

1) Brent – нафта Північного моря (майже 70% усього експорту);

2) WTI – західно-техаська нафта;

3) DubaiCrude (застосовується для котирувань у країнах Перської затоки).

В основі формування ціни на нафту – баланс між попитом і пропозицією. У процесі ціноутворення беруть участь усього три компоненти: витрати на розроблення родовища, видобуток, очищення і транспортування на-

фти – це собівартість продукту, обсяг нафтового запасу, поточний показник попиту і події економічного і політичного характеру, здатні впливати на нафтовий курс. Ціна нафти Brent із 1971 р. є основою для ціноутворення близько 40% усіх світових сортів нафти (рис. 1) [5].

Нагальними проблемами світового ринку нафти нині є:

1) Нестабільність цін у 2019 р. Ціни на нафту сильно коливалися в 2019 р. Спочатку барель Brent подорожчав з \$55 у січні до \$75 у квітні завдяки домовленості ОПЕК+ скоротити видобуток з початку року на 1,2 млн барелів на добу. Але в серпні нафта знову коштувала менше \$60. У середині вересня ціни різко підскочили через атаки дронів на нафтові об'єкти Саудівської Аравії, але вже через пару тижнів повернулися на колишній рівень через занепокоєння інвесторів із приводу надлишку пропозиції. У грудні вартість нафти знову перевищила \$65 за барель – учасники ОПЕК+ домовилися про додаткове скорочення видобутку.

2) Обвал на фондовому ринку. На тлі спалаху нового коронавірусу, що є загрозою світовій економіці, у Відні 6 березня відбулося засідання міністрів нафти ОПЕК і країн, що не входять в організацію, включаючи Росію, Казахстан і Азербайджан (ОПЕК+). Уперше з 2016 р. учасники зустрічі не змогли домовитися про умови угоди щодо скорочення видобутку нафти, і вона перестане діяти вже з 1 квітня.

На минулому засіданні Росія і Саудівська Аравія зайняли протилежні позиції. Москва відмовилася від додаткового скорочення видобутку і запропонувала продовжити угоду на поточних умовах (скорочення видобутку нафти на 1,7 млн бар./добу) на другий квартал 2020 р., а Ер-Ріяд виступив за скорочення ще на 1,5 млн бар./добу до кінця року.

«Роснефть», своєю чергою, заявила, що для Росії угода з ОПЕК+ була «позбавлена сенсу»: поступаю-

чись власними ринками, країна лише «розчищала місце» для американської сланцевої нафти. На тлі розриву угоди з ОПЕК Саудівська Аравія заявила про готовність збільшити видобуток до понад 10 млн бар./добу, а в разі необхідності – до рекордних 12 млн. Окрім того, компанія Saudi Aramco також вирішила знизити ціни на сиру нафту [6].

3) Попит. Світ зіткнувся з колосальним зниженням попиту на нафту, який виявився гіршим із часів Великої депресії, нафтової кризи 1970-х років і Великої рецесії 2008-го. Зазвичай світ споживає близько 100 млн барелів нафти на день. Однак у 2020 р. всього за кілька тижнів ця цифра впала на 25%. У таких умовах місця для зберігання сировини не залишиться вже через два-три місяці.

4) Клімат та альтернативні джерела енергії. У 2019 р. розвинені країни стали серйозніше говорити про боротьбу зі зміною клімату. Інвестори закликають нафтовиків переходити на більш чисту енергетику. Цей процес буде довгим, але він чинить тиск на компанії.

Наприклад, іспанська Repsol у грудні пообіцяла змінити діяльність так, щоб її викиди вуглецю перестали впливати на клімат до 2050 р.

Висновки. Сьогодні нафта і продукти її переробки є основними світовими енергоносіями, споживання яких зростає з кожним роком. Світовий ринок нафти є глобальним ринком, якому притаманні непереривні зміни, котрі впливають як на споживання нафти та продукти її переробки, так і на можливості світового виробництва. У процесі проведеного аналізу виявлено і досліджено ті тенденції розвитку світового ринку нафти, які почали проявлятися в останні роки і, ймовірно, збережуться в середньостроковій перспективі. Перспективами розвитку даного ринку є: підвищення попиту на нафту від країн, що розвиваються; збільшення обсягів споживання над видобутком; пошук та розроблення нових родовищ, цим самим збільшуючи обсяги доведених запасів. Окрім того, помітна тенденція переходу чільного місця від традиційних лідерів на ринку «чорного золота» до країн, що розвиваються.

Список літератури:

1. Мировой нефтегазовый рынок: инновационные тенденции / под ред. В.В. Бушуева, Е.А. Телигиной, Ю.К. Шафраника. Москва : Энергия, 2008. 358 с.
2. The new Seven Sisters: oil and gas giants dwarf western rivals, by Carola Hoyos, Financial Times. 11 March 2007.
3. Salameh M.G. Impact of U.S. Shale Oil Revolution on the Global Oil Market, the Prize of Oil & Peak Oil / International Association for Energy Economics. Third Quarter, 2013; International Energy Agency (IEA). Oil Market Report. 14 June 2016.
4. BP Statistical Review of World Energy – underpinning data, 1965–2018. London : BP’s publications, June 2019. URL : <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2019-oil.pdf> (дата звернення: 03.04.2020).
5. Ціна нафти Brent. URL : <https://index.minfin.com.ua/markets/oil/brent/> (дата звернення: 03.04.2020).
6. Війна з ціною нафти закінчується історичною операцією ОПЕК+ угоди про зменшення випуску продукції. URL : <https://www.bloomberg.com/europe> (дата звернення: 03.04.2020).

References:

1. Bushueva V.V., Teliginoy E. A., Shafranika Yu. K. (2008) Mirovoy neftegazovyy rynek: innovatsionnye tendentsii [World oil and gas market: innovative trends]. Moscow: Energy. (in Russian).
2. The new Seven Sisters: oil and gas giants dwarf western rivals, by Carola Hoyos, Financial Times. 11 March 2007.
3. Salameh M.G. Impact of U.S. Shale Oil Revolution on the Global Oil Market, the Prize of Oil & Peak Oil / International Association for Energy Economics. Third Quarter, 2013; International Energy Agency (IEA). Oil Market Report. 14 June 2016
4. BP Statistical Review of World Energy – underpinning data, 1965–2018. London: BP’s publications, June 2019. Available at: <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2019-oil.pdf> (accessed 03 April 2020).
5. Tsina nafty Brent [The price of Brent]. Available at: <https://index.minfin.com.ua/markets/oil/brent/> (accessed 03 April 2020).
6. Viina z tsinoiu nafty zakinchuietsia istorychnoiu operatsiieiu OPEC+ uhody pro zmenshennia vypusku produktsii [Oil Price War Ends With Historic OPEC+ Deal to Slash Output]. Available at: <https://www.bloomberg.com/europe> (accessed 03 April 2020).